

Tanulságok a svájci mezőgazdaság példájából

1. BEVEZETÉS

A tanulmány témájaként Svájc jellemzését és bemutatását választottuk. Véleményünk szerint ezen ország vizsgálata úgy társadalmi, gazdasági, mint vidékfejlesztési szempontból nézve egyaránt érdekes elemzés lehet. Svájc egyfajta izolált szigetet képez az Európai Unió tagországai között, így megőrizve nagy múltra visszatekintő politikai és gazdasági (szinte) teljes autonómiáját. Az ország sikeres gazdasága és működtetésének módszere jó gyakorlatot jelenthet a világ valamennyi állama számára.

Az nyilvánvaló, hogy a globális gazdaságban sehol nem képzelhető el versenyképes agrárium dotációk nélkül. Reméljük, hogy a kutatásunk eredményei lehetőségeket vázolnak fel úgy hazánk, mint a többi uniós ország számára, hogy miképpen lehet az agráriumot és a vidékfejlesztést a jövőben csökkentett külső támogatásokkal nemzeti szinten sikeresen működtetni, sőt a kor igényeinek megfelelően fejleszteni. Írásunk azért lehet értékes áttekintés, mert a téma feltérképezése során szembesültünk azzal a ténnyel, hogy a többi európai országhoz képest Svájc agráriumával és vidékfejlesztésével csak csekély számú magyar nyelvű szakirodalom foglalkozik. E megállapításunk készített elsősorban a tárgykör magyar nyelven történő elemzésére, elsődlegesen német nyelven rendelkezésre álló publikációk, tanulmányok és statisztikák feldolgozása alapján.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. Svájc és az Unió kapcsolata

Annak, hogy Svájcot – európai országgént – nem tudhatjuk az EU tagországai között, több okát is megnevezhetjük. Az egyik ilyen ok, a történelmi háttérből eredő magyarázat. A svájciak meg vannak róla győződve, hogy az ország sikeres történelmének biztos alapja a szövetségesek nélküli önállóság volt, mely teljes ellenében áll az EU, a tagországok mindenkor összefogását és az európai integrációt erősíteni vágyó felfogásával. Politikai megközelítésből az ország Unióval szembeni legnagyobb fenntartását a svájci helyi autonómiák igen bonyolult és erős rendszerre, továbbá a tradicionális direkt demokrácia fokozott védelme adja. E sokrétű és

[1] SZE BSc. képzés, Vidékfejlesztő agrármérnöki, Témavezető: Dr. Mezei Katalin, egyetemi docens, SZE Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Vidékfejlesztési Tanszék.

egyedülálló rendszer teljes átemelése a már szabályozott keretek között működő Európai Unióba valóban kérdéses lenne. Feltehetően a csatlakozás úgy politikai, mint gazdasági síkon intenzív átalakulást és reformfolyamatot vonna maga után, amely szintén nem teszi Svájc nézőpontjából túl attraktívvá a belépés gondolatát. Ami a gazdasági okot illeti, a svájci polgárok túlnyomó többségének meglátása szerint, az ország az EU-n belül egy nettó befizető szerepét töltené be, a tagság előnyeit pedig az adófizetők csupán elhanyagolható mértékben éreznék.^[2]

Ami azonban a kereskedelmet illeti, az ország külkereskedelmi kereteit az EU-val kötött megállapodásai adják. Kiemelkedő GDP-jének mintegy fele a külkereskedelemből származik, melynek mérlege jellemzően aktív. Annak ellenére, hogy Svájc uniós tekintetben elszigetelt ország és 1992 decemberében egy népszavazás eredményeként elzárkózott az Európai Gazdasági Térséghez (EGT) és az Unióhoz történő csatlakozástól, ugyanakkor az 1960-ban létrejött Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) egyik tagországa, ennek értelmében piaci magatartását az Európai Unió tagországaiban elfogadott normákhoz igyekezett igazítani. Nem EGT tagként azonban nem kötelezhető az EU-s jogszabályok teljes átvételére.^[3]

1999-ben Bern és Brüsszel bilaterális egyezményt is aláírt, amely nem más, mint két állam közötti kölcsönös, egybehangzó jogi megállapodás, mely az államok működésének számos pontját érinti, és mindkét szerződő fél számára gazdasági, politikai és társadalmi szempontból is előnyöket jelent. Az ezredforduló után pedig ezen megállapodások az EU és Svájc között több hullámban kibővítésre és megújításra kerültek.^[4]

3. AZ AGRÁRSZEKTOR BEMUTATÁSA

3.1. Célkitűzés

Összefoglalva, kutatási munkánk legfőbb célja egy olyan alapvetően leíró jellegű dolgozat összeállítása, amely részletesen tárgyalja Svájc mint egy sajátosan működő ország agráriumát, illetve hasonlóságokat és ellentéteket térképez fel az EU és Svájc mezőgazdasága és agrárpolitikája között.

Mivel az EU-ban a következő programozási időszak küszöbén állunk, Svájcban pedig az új, 2022-től életbelépő agrárpolitikai reformról még csak napjainkban kezdenek releváns szakpolitikai tájékoztatókat megjelentetni, kutatásunkat az elkövetkezendőkben is folytatni és folyamatosan bővíteni kívánjuk, és munkánkat nem zárjuk le jelen kézirat megírásával.

[2] OPLATKA ANDRÁS, Svájci EU-dilemmák, in *Külügyi szemle*, 2015/1. szám, 7–15.

[3] WEHRLI, ROGER – ENSAR, CAN: Agrarpolitik einfacherklärung, in: *Economie suisse Dossierpolitik*, online folyóirat, 2019/6. szám.

[4] HAJDÚ JÓZSEF, Szociális biztonsági koordináció, bilaterális megállapodások és a Gottardo-elv érvényesülése, in: *Szegedi egyetemi tudástár*, 2014/7. szám, 40–55.

3.2. Általános jellemzők

Megállapítható, hogy Svájc adottságai a mezőgazdaság tekintetében nem előnyösek. Mivel az ország területének csupán 36%-a használható mezőgazdasági célra, az agrárágazatok közül az állattenyésztés játszik hangsúlyosabb szerepet. Azon belül is a mintegy 700 ezer egyedet számláló állományával a szarvasmarhatartás bír kiemelkedő jelentőséggel, amely elsősorban az alpesi legelők adta kitűnő lehetőségekre és a prémium minőségű tejtermelésre épül, értékes alapanyagot teremtve ezzel a sajtfeldolgozók és a csokoládégyárak számára. Az állattenyésztés elsősorban a keleti országrész és a magasan fekvő, hegyi területek jellemző mezőgazdasági ágazata. A növénytermesztés szempontjából az ország termőterületei elsősorban az ország közepén, illetve attól délre terülnek el, ám a szuburbanizációs hatás következményeként nagyságuk egyre inkább csökkenő tendenciát mutat.

3.3. Termelési szerkezet bemutatása

Amennyiben összevetjük az Unió és Svájc birtokszerkezetét, számos egyezést állapíthatunk meg. Felismerhetjük mindkét államszervezet esetén a kisgazdaságok folyamatos lemorzsolódását és nagy mezőgazdasági vállalkozások állandó növekedését. A gazdaságok koncentrációja azonban Svájcban sokkal hosszabb folyamatnak ígérkezik, hiszen az EU-val ellentétben, az országban meglehetősen széles réteget alkotnak a birtokstruktúrában a 10 és 30 hektár földterülettel rendelkező, közepes méretű gazdaságok, amelyek a jelenlegi körülmények között még életképesnek bizonyulnak. Ugyanakkor a svájci modellt tekintve felfedezhető, hogy az összes gazdaság 20%-át teszik ki Svájcban a 30 hektár feletti gazdaságok, míg az EU-ban a 20 hektár felettiek teszik ki a 20%-ot. E tekintetből a svájci birtokstruktúra sokkal koncentráltabbnak tűnik, annak ellenére, hogy a folyamat lassabban játszódik le, mint az Unióban. A jelenleg még mindenhol többségben lévő, 10 hektárnál kevesebb területtel rendelkező kisgazdaságok csökkenésének elsődleges okaként az urbanizáció folyamata és a sürgető „agrármodernizáció” nevezhető meg. A svájci agrárpolitika rendkívül fontosnak tartja e folyamat lassítását és a kis üzemek fokozott támogatását, hiszen ezek a gazdaságok fontos szerepet töltenek be az integrált mezőgazdasági modellben és a történelmi/kulturális értékek megőrzésében. Értve ez alatt a vidéki szegénység kockázatának mérséklését, a vidéki lakosság számára pótlólagos jövedelemszerzés lehetőségét, az ország élelmiszerellátásának biztosítását és a kultúrtájuk megóvását. Ami a gazdasági szervezeteket illeti, Svájcban a legtöbb gazdálkodó a „vegyes” kategóriába sorolható, mely azt jelenti, hogy gazdaságában növénytermesztést és jószágartást is valamilyen szinten folytat.

Ezzel szemben az Unió által támogatott gazdaságok jellemzően egyprofilúak, tehát vagy állattenyésztési, vagy növénytermesztési célra szakosodtak.^[5]

Az Unióban tapasztalható trendekkel összevetve további különbséget fedezhetünk fel az állattenyésztés és növénytermesztés arányait tekintve. Míg az EU tagországaiban jellemzően az alkalmazott támogatáspolitikai és az adottságok miatt a növénytermesztés van túlsúlyban, és a gazdaságok több mint fele valamely szántóföldi növény termesztésére szakosodott, a nagy tőkeigényű állattenyésztés pedig már viszonylag alárendelt szerepet játszik, Svájcban ez az arány pont fordított. Nyilván ez a jelenség az ország termőterületeinek nagyságával és természeti adottságaival is magyarázható, várhatóan az elkövetkezendő időszakokban sem fog jelentősen változni.

A szántóföldi kultúrák tekintetében Svájcban a gabonatermesztése a kiemelkedő szerep, a burgonya és répafélék termesztése csökkenő arányt mutat, melynek elsődleges okát szintén a mezőgazdasági rendszer átalakulása és a klímaváltozás következményei alkotják. Az Unió növénytermesztésében a gyepek és takarmánynövények helyett a gabonafélék és különböző kertészeti kultúrák termelése áll a fókuszban, emellett megfigyelhető, hogy az EU – nyilván kedvezőbb természeti adottságainál és nagyobb földrajzi kiterjedésénél fogva – sokkal színesebb palettával rendelkezik termesztett növények terén.

Hasonlóságot fedezhetünk fel, ha a két államszervezet állattenyésztését vizsgáljuk, hiszen mindkettő esetében a szarvasmarha és a sertés a legfontosabb haszonállat. Eltérő jelleget mutat azonban az alkalmazott tartástechnológia és a fajtaválaszték. Míg Svájcban a már említett természetközeli, legeltető tartásmód jellemző, az alpesi vidék őshonos fajtaival, az Európai Unióban, intenzív, teljesítményorientált állatfajtákat tenyésztenek modern tartástechnológiákat alkalmazva.

3.4. A svájci és az uniós agrárpolitika, területi tagolódás

Amennyiben Svájc politikáját összevetjük az Európai Unió agrárpolitikai irányzatával, könnyen megállapíthatjuk, hogy Svájc és az EU céljai a mezőgazdaságot illetően nagy egyezőséget mutatnak. A fő irányvonalat a vidéki térségek dinamikus fejlesztése és minőségi mezőgazdasági termékek előállítására jelenti, és ezt támogatják az agrárpolitika módszerei is. Ugyancsak nagy hasonlóság figyelhető meg a környezetvédelem érdekében bevezetett intézkedésekben, és a környezetbarát gazdálkodásra való áttérés fokozott segítségével.

Az intézkedések fő célját egy olyan agrárium kialakítása, mely magasan fejlett technológiákat használva intenzív gazdálkodást képes folytatni, ám

[5] EUROSTAT, Gazdaságok és termőföldek az Európai Unióban – statisztikák, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics/hu#A_gazdas.C3.A1gok_2016-ban, letöltés ideje: 2018. november.; BIRRER SIMON: Landwirtschaftsgebiet, 2018, in: *Schweizerische Vogelwarte*, online atlasz, <https://www.vogelwarte.ch/de/atlas/entwicklung/landwirtschaftsgebiet>.

mégis kibocsátásait tekintve környezetbarátnak mondható. Svájcban mint kis országban napjainkban egyre nagyobb problémát jelent mind a gazdálkodók, mind pedig az állam számára a mezőgazdasági területek zsugorodása, amely jelenség az agglomerációs zónák kitágulásának, az urbánus lakosság drasztikus növekedésének velejárója. Svájcban a vidéki térségek demográfia és gazdasági szempontból vizsgált fejlődési üteme erősen differenciált. Hasonlóan más OECD-országokhoz, az agglomerációs hatás felerősödésével és a centrumtér- ségek méretének növekedésével megállapítható, hogy a centrumok közelében elterülő települések esetében jóval intenzívebb a fejlődés dinamikája, mint a teljesen rurális zónában elhelyezkedő falvaknál.^[6]

Svájcban – alpesi és hegyvidéki országgént – a mezőgazdasági területeket klimatikus jellemzőik, megközelíthetőségük, felszínük és fekvésük alapján 8 zónába sorolják. A zónák 3 régiótípusba csoportosíthatók, ennek eredményeként beszélünk hegyi, dombvidéki és völgyi régiókról. A hegyi régió a három, földrajzilag legmagasabban fekvő zónát foglalja magába. Nyilván a természeti adottságok és ezzel párhuzamosan a lakosság életminőségi mutatói e típus esetében a legrosszabbak. A vidékfejlesztési támogatások elosztásánál ezért kiemelten kezelik a hegyvidéket, hiszen fontos célt jelent a területi egyenlőtlenségek mérséklése. A dombrégióba mindössze két zónát sorolnak. A hegyvidék legkedvezőbb és a völgyvidék legkedvezőtlenebb adottságokkal rendelkező területeit. A maradék 3 zóna a völgyi régiótípusba tartozik. Ezek adottságai a legoptimálisabbak a mezőgazdasági termelés folytatására.^[7]

Az Európai Unió térségtípusai között lehatárolásra kerültek NUTS3 szinten a hegyvidéki régiók. Erre azért volt szükség, mert – Svájchoz hasonlóan – az uniós országokban is gyakran a jóval a tengerszint felett elhelyezkedő területek a legelmaradottabbak és kiemelt támogatásra szorulnak. Egy összetett topográfiai elemzés eredményeként, illetve vizsgálva a hegyvidéki területek és a népesség arányát az adott területen, mintegy 310 régió kapott hegyvidéki besorolást.^[8]

A nehezen megközelíthető hegyvidéken élő lakosság esetén fejlődés helyett a népességszám csökkenése figyelhető meg, pedig e területeken még az erdő- és mezőgazdasági foglalkoztatás eléggé meghatározó. Ők biztosítják a még érintetlen, autentikus svájci táj megőrzését és védelmét, hozzájárulva ezzel az egész agrárszektor és az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő falusi turizmus attraktivitásához. Ez okból is fontos ezen területek fokozott politikai támogatása, hiszen bár e települések finanszírozása rendszerint jelentős kiadást jelent az állam szá-

[6] BAUMGARTNER, DANIEL – MENZEL, SUSANNE – LANZ, SIMON: *Entwicklung des ländlichen Raums: Welche Rolle hat die Agrarpolitik?*, 2017, BLW, szakpolitikai jelentés.

[7] KIRNER, LEOPOLD – GAZZARIN, CHRISTIAN: *Künftige Wettbewerbsfähigkeit der Milchproduktion im Berggebiet Österreichs und der Schweiz*, 2007, in: *German Journal of Agricultural Economics*, Humboldt-Universität zu Berlin, Department for Agricultural Economics, kutatási jelentés 202.

[8] EC, Europe 2000+. *Cooperation for European territorial development*, 1994, in: *Office for Official Publications of the European Communities*, Luxembourg.

mára, mégis „jó befektetésként” hűen őrzik magukban az ország történelmének egy nagyobb darabját, biztosítják az ország kulturális sokszínűségét.^[9]

Az agrárszektor jelenlegi fejlődési iránya tehát az agrár-, a regionális és a turisztikai politika hármásának együttes munkájára épül. Elsődleges rövidtávú céljaként tűzte ki a fenntartható, kulturális értékeket és hagyományokat ápoló, ám mégis a 21. század igényeinek megfelelő gazdálkodás megvalósítását a vidéki térségekben és a hegyvidékeken. Emellett nagy hangsúlyt fektet a területi egyenlőtlenségek mérséklésére.

Ugyancsak különbség fedezhető fel a társadalmi célok tekintetében is. Az Unió agrárpolitikája csupán az elmaradott térségek kiemelt fejlesztésében látja a jövő perspektíváját, ugyanakkor Svájcban a történelmi vidékek védelme áll a fókuszban, ami jóval tágabb megközelítés. Az ország nagy hangsúlyt fektet a múlt értékeinek megőrzésére és ezt minden agrárpolitikai programjába bele is foglalja. Szintén fontos faktort jelent Svájc számára lakosainak állandó, magas színvonalú élelmiszerellátottsága. Ezt az importkényszer miatt külkereskedelmi kapcsolatainak folyamatos fejlesztésével, illetve a hazai agrárszektor produktivitásának emelésével kívánja elérni.

Összefoglalva tehát megállapítható, hogy bár a két állam(szervezet) agrárpolitikája javarészt egyező irányvonalat mutat, az EU esetében inkább a piaci érdekek állnak a középpontban, míg Svájc nagyobb hangsúlyt fektet a nem, vagy csak hosszú távon megtérülő célterületek támogatására.

3.5. Agrárfinanszírozás

A két államszervezet agrárfinanszírozását tekintve megállapíthatjuk, hogyszinte teljesen megegyezik egymással a svájci és az EU-s támogatási rendszer struktúrája, és az egyes támogatási csoportokra fordított kiadások részaránya is. A teljes agrárköltségvetés csaknem háromnegyed részét a közvetlenül a termelőket segítő direkt támogatások teszik ki. Néhány százalék jut az értékesítési csatornák javítására szolgáló piaci támogatásokra és körülbelül a költségvetés negyed részét a vidékfejlesztési támogatások jelentik, melyek a területi egyenlőtlenségek mérséklésére irányulnak. Erősen eltér egymástól azonban az agrárberuházások színvonala. Svájc nemzetközi szempontból nézve rendkívül magas pénzüsszeget invesztál évente az agrárszektorába és ezt az értéket hosszú távon, állandó jelleggel biztosítja. Az állam álláspontja szerint csak nagy befektetéssel lehet magas színvonalú agráriumot működtetni. A 4 éves időszakok tervezeteiben előtérbe helyezett nagyobb ráfordítást igénylő célok – mint például a klímaváltozás hatásainak csökkentése, vagy a tájak ökológiai átalakulása – finanszírozását a támogatási rendszer forrásainak átcsoportosításával oldják meg.

[9] MEYRE, SIBYLLE – STALDER, UELI: Dezentrale Besiedlung und flächendeckende Versorgung, in: *SAB Schweizerische Arbeitsgemeinschaft für Berggebiete*, 2006, 182. kiadvány, 2 –10.

Talán ez lehet az a példa, amelyet egyes európai országok agráriumának követni kellene. Találni egy olyan finanszírozási szintet, amelyet az ország vélhetően önálló költségvetéséből tartósan képes az agrárszektor számára biztosítani, és az esetleges reformok esetén nem a keretösszeget, hanem a forrás elosztásának megoszlási arányait módosítani. Nyilván az optimális költségvetési nívót nagyban befolyásolhatja az adott ország gazdasági helyzete, illetve agrárszektorának fejlettségi szintje is, ebben az esetben mérlegelni kell az ország mezőgazdaságának értékét és gazdasági jelentőségét, és úgy meghatározni a stabilan ráfordítandó költségvetési hányad arányát.

4. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány vizsgálatait összegezve megállapíthatjuk, hogy Svájc és az Európai Unió az agrárszektor tekintetében sok hasonlóságot mutat, de megfigyelhetőek jelentős különbségek is. Természetesen a két vizsgált államszerkezet esetén alapvető különbséget jelentenek az erőforrások erősen eltérő mennyiségi jellemzői, elsősorban a földterület nagysága. Arányait tekintve Svájcban csupán szűkös mennyiségű használható termőföld áll rendelkezésre az ország földrajzi adottságaiból adódóan. Ebből következik, hogy itt sokkal nagyobb problémát jelent az agglomerációs zónák okozta területvesztés, mint az EU-ban. A korlátozott mennyiségű termőterület lehet az egyik oka annak, hogy Svájc a mezőgazdasági termelésénél és az agrárpolitikai intézkedéseinél is a lakosság biztonságos és minőségi élelmiszerellátására helyezi a fő hangsúlyt. Elérve ezzel, hogy a helyben megtermelt, hazai áruk jó részét saját lakosai fogyasszák el.

Összefoglalva megállapítható, hogy bár a két állam(szervezet) agrárpolitikája javarészt egyező irányvonalat mutat, az EU esetében inkább a piaci érdekek állnak a középpontban, míg Svájc nagyobb hangsúlyt fektet a nem, vagy csak hosszú távon megtérülő befektetések támogatására.

Az agrárpolitikai fejlődéstörténetet, intézkedéseket és célokat összevetve szintén számos párhuzamot láthatunk. Szinte minden fontosabb agrárreform a két vizsgált államszerkezetben nagyjából egy időben, hasonló kihívásokra reagálva, hasonló célok eléréseért zajlott. Egyedül az agrárpolitikai ciklusok esetén vélünk eltérést felfedezni, hiszen Svájcban 4 éves időintervallumok váltják egymást az Unió 7 éves programozási időszakaival szemben. A rövidebb időtáv nyilván nagyobb esélyt ad az esetlegesen felmerülő problémák gyorsabb orvoslására, ugyanakkor a hosszabb időtáv viszont nagyobb átláthatóságot és kiszámíthatóságot nyújt a gazdálkodóknak.

A svájci mezőgazdaság tehát ötvözi magában és összehangolja a fejlődést sürgető, történelmi értékeket megőrző és a környezetbarát gazdálkodásra irányuló törekvéseket és stabil finanszírozási alappal támogatja azokat.

5. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Végezetül köszönetemet fejezem ki a dolgozat elkészítéséhez nyújtott segítségéért és szakmai útmutatásaiért témavezetőmnek, Dr. Mezei Katalin tanárnőnek, és mindazoknak, akik segítettek jelen tanulmány megírását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAUMGARTNER, DANIEL – MENZEL, SUSANNE – LANZ, SIMON: *Entwicklung des ländlichen Raums: Welche Rolle hat die Agrarpolitik?*, 2017, BLW, szakpolitikai jelentés.
- BIRRER SIMON, Landwirtschaftsgebiet, 2018, in: *Schweizerische Vogelwarte*, online atlasz, <https://www.vogelwarte.ch/de/atlas/entwicklung/landwirtschaftsgebiet>.
- EC, Europe 2000+. Cooperation for European territorial development, 1994, in: *Office for Official Publications of the European Communities*, Luxembourg.
- EUROSTAT, Gazdaságok és termőföldek az Európai Unióban – statisztikák, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics/hu#A_gazdas.C3.A1gok_2016-ban, letöltés ideje: 2018. november.
- HAJDÚ JÓZSEF, Szociális biztonsági koordináció, bilaterális megállapodások és a Gottardo-elv érvényesülése, in: *Szegedi egyetemi tudástár*, 2014/7. szám, 40–55.
- KIRNER, LEOPOLD – GAZZARIN, CHRISTIAN: Künftige Wettbewerbsfähigkeit der Milchproduktion im Berggebiet Österreichs und der Schweiz, 2007, in: *German Journal of Agricultural Economics*, Humboldt-Universität zu Berlin, Department for Agricultural Economics, kutatási jelentés 202.
- MEYRE, SIBYLLE – STALDER, UELI: Dezentrale Besiedlung und flächendeckende Versorgung, in: *SAB Schweizerische Arbeitsgemeinschaft für Berggebiete*, 2006, 182. kiadvány, 2–10.
- OPLATKA ANDRÁS, Svájci EU-dilemmák, in *Külügyi szemle*, 2015/1. szám, 7–15.
- WEHRLI, ROGER – ENSAR, CAN: Agrarpolitik einfacherklärt, in: *Economie suisse Dossierpolitik*, online folyóirat, 2019/6. szám.